

Hyvinvointikertomus 2021-2025

1. Johdanto

Itä-Lapissa on valmisteltu seutukunnallinen hyvinvointikertomus. Se muodostaa keskeisen osan kokonaisuutta, joka käsittelee kemijärveläisten hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta sekä suunnitelmaa niiden edistämiseksi. Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden toimintaympäristö, väestö, tilanne ja erityispiirteet ovat alueen kunnissa pääosin samanlaiset. Kuntakohtaisia yksittäisiä eroja on mm. vallitsevassa tilanteessa ja tavoitteissa, mistä syystä on perusteltua täydentää seutukunnallista hyvinvointikertomusta Kemijärven kaupunkia koskevalla osalla. Se perustuu valtuuston hyväksymään talousarvioon 2022, TEA-viisareiden (terveyden edistämisen aktiivisuus) antamaan tietoon kaupungin tilanteesta ja HYTE-valtionavustusindikaattoreihin.

Kuntalaisten hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden (HYTETU) edistäminen on kunnan vastuulla vielä vuonna 2022 ja jatkossa hyvinvointialueiden toiminnan käynnistyessä molempien tahojen vastuulla ja myös intresseissä.

Itä-Lapin seutukunnallinen hyvinvointikertomus ja tämä erillinen Kemijärvi-osio muodostavat yhdessä valtuustokauden 2021-2025 hyvinvointisuunnitelman. Kuntalaisten hyvinvoinnin tilasta ja suunnitelman tavoitteiden toteutumisesta raportoidaan vuosittain talousarvion toteutuman yhteydessä.

2. Tilannekuvaus

Kemijärven kaupungin väestörakenne on painottunut ikäihmisiin. Vuodelta 2019 saadun tilaston mukaan esimerkiksi 0-15-vuotiaiden määrä koko väestöstä on Kemijärvellä 10,5 %. Lapissa vastaava luku on 16 %. 75 vuotta täyttäneiden osuus Kemijärvellä 18 % ja Lapissa keskimäärin 10,7 %. Muutos vuosina 2000-2019 yli 75 vuotta täyttäneiden osuudessa oli Lapissa suurinta Kemijärvellä.

Yleistä tilannetta voidaan arvioida myös työllisyyden, koulutuksen, taloudellisen aseman ja sosiaalisen hyvinvoinnin näkökulmista. Työllisten osuus väestöstä oli Kemijärvellä 33 % ja Lapissa 40 %. Negatiivinen muutos Lapissa vuosina 2000-2019 oli suurinta Kemijärvellä. Koulutuksen ulkopuolelle jääneitä 17-24 -vuotiaiden osuus vastaavan ikäisestä väestöstä oli Kemijärvellä 9 % ja Lapissa 6 %. Yleinen pienituloisuusaste oli Lapin keskiarvon tasalla. Toimeentulotukea saaneiden 18-24 -vuotiaiden osuus vastaavan ikäisestä väestöstä oli vuonna 2019 20 % (vrt Lappi 17 %). 25-64 -vuotiaiden osalta tilanne oli hieman parempi muuhun Lappiin verrattuna ja ero pieneni vanhempienkin ikäluokkien osalta. Toimeentulotuen määrä € / asukas oli 71 € ja Lapissa keskimäärin 93 €. Muutos parempaan suuntaan em. vertailuvuosien aikana oli huomattava Kemijärvellä. Lastensuojeluilmoitusten määrä oli vuosien 2008-2019 välillä Lapin keskiarvon yläpuolella, samoin lastensuojelun avohuollon asiakkaiden osuus vastaavan ikäisestä väestöstä. Pitkäaikaistyöttömien määrä oli vuonna 2020 Kemijärvellä 3,9 % ja Lapissa 2,8 % työvoimasta. Lähes puolet 75 vuotta täyttäneistä asuu yksin.

Sairastavuusindeksi (vakioitu) oli vuonna 2018 Kemijärvellä 131 ja vastaava luku Lapissa keskimäärin 114. Maan väestön keskiarvo on 100 ja vakiointi mahdollistaa vertailun alueiden välisistä ikä- ja sukupuolirakenteen eroista huolimatta. Myös vakioitujen kansantauti-indeksien luvut ovat samantasoiset ja kehitys on ollut heikompaan suuntaan.

Turvallisuuden osalta pienten kuntien osalta vertailulukuja löytyy huonommin. Alioikeuksissa tuomittuja 15 vuotta täyttäneitä vastaavan ikäisestä väestöstä oli Kemijärvellä vuonna 2019 saman verran kuin Lapissa keskimäärin. Poliisin tietoon tulleita huumausainerikoksia 1000 asukasta kohden oli Kemijärvellä vuonna 2019 0,8 (Lappi 6,2) ja vuonna 2020 0,7 (Lappi 8,4). Syrjäytymisriskissä (ei työssä, ei opiskele, ei ole varusmiespalveluksessa) olevia 18-24 -vuotiaita % vastaavanikäisistä oli vuonna 2019 Kemijärvellä 25 % (Lappi 16). Tuoreempaa tietoa ei ole saatavilla. Kaatumisiin ja putoamisiin liittyviä hoitajaksoja 65 vuotta täyttäneillä oli alle Lapin keskiarvon. Koti- ja vapaa-ajan tapaturmiin liittyviä hoitajaksoja 10 000 asukasta kohden Kemijärvellä oli vuonna 2019 227 (Lappi 211) ja vuonna 2020 272 (Lappi 194). Poliisin tietoon tulleiden omaisuusrikosten määrä oli 14 (Lappi 31) 1000 asukasta kohden vuonna 2019 ja vuonna 2020 20 (Lappi 34). Sotkanetin tietojen mukaan poliisin tietoon tulleet henkeen ja terveyteen kohdistuneita rikoksia 1000 asukasta kohden oli Kemijärvellä v. 2019 7,3 (Lappi 6,9) ja vuonna 2020 5,0 (Lappi 6,3). Henkeen ja terveyteen kohdistuneiden rikosten määrä oli Lapin keskiarvon tasalla ja liikenneturvallisuuden vaarantamiset ja liikennetrikot huomattavasti alle keskiarvon vuonna 2018.

Lisätietoa löytyy Lappilaisten arjen turvallisuuden tiekartasta 2021 ja mm. Sotkanet.fi -tilastokannasta.

Syksyllä 2021 Kemijärvellä toteutettiin hyvinvointi- ja turvallisuuskysely. Sen mukaan positiivisia asioita koetaan olevan paljon. Kokemus yksinäisyydestä nousi vahvasti esille, vaikka sen ei koettu olevan totaalista tai kokoaikaista. Myös liikenneturvallisuus koettiin hyväksi, tosin jalankulkijoiden turvallisuus aiheutti jonkin verran huolta. Järjestötoimintaan toivotaan tukea ja asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksia päätöksentekoon.

Lapin alueella suositellaan hyväksi koettujen eri toimintamallien käyttöönottoa kaikissa kunnissa hyvinvoinnin edistämiseksi.

MARAK on vakavan parisuhdeväkivallan riskinarvioinnin ja uhrin auttamisen moniammatillinen menetelmä. MARAK kokoaa alueella toimivat uhrin auttamiseksi työskentelevät viranomaiset ja järjestöt yhteen ja koordinoi uhrille annettavaa tukea. MARAK-työryhmiä on Suomessa kymmenillä eri paikkakunnilla. MARAK koostuu systemaattisesta väkivallan riskinarvioinnista. Jos riski on kohonnut, moniammatillinen työryhmä auttaa uhria. Työryhmässä laaditaan moniammatillinen suunnitelma, jonka tarkoitus on parantaa uhrin turvallisuutta.

Ankkuri-toiminnan tarkoituksena on puuttua varhaisessa vaiheessa lasten ja nuorten rikollisuuteen sekä lähisuhdeväkivaltaan sekä tehdä ehkäisevää työtä näillä saroilla. Ankkuri-malli perustuu moniviranomaisyhteistyöhön.

Lapissa yleistyy uusi toimintatapa, jolla torjutaan huumeiden käyttöä nuorten keskuudessa. Meri-Lapissa on saatu hyviä kokemuksia siitä, että nuorille huumeidenkäyttäjille ja kokeilijoille annetaan rangaistuksen sijaan mahdollisuus mennä hoitoon. Nyt tämä "hoito syytteen sijaan"- eli HSS-menetelmä on otettu käyttöön muuallakin Lapissa. Aluksi painopiste on Rovaniemen seudulla.

Ilmastomuutoksen suuri osuus mediassa on aiheuttanut ns. ilmastoahdistusta. Koronapandemia on kahden vuoden ajan vaikuttanut arkielämään, terveyteen ja jaksamiseen. Ukrainan sodan vaikutukset eri ikäryhmien huoliin on kiistattomat. Huoltovarmuudesta on keskusteltu mediassa ja se tulisi ymmärtää laajempänä käsitteenä niin, että se ulottuu yksilötasolta yhteisötasolle, kattaa fyysisen ja psyykkisen näkökulman ja muistuttaa yhteisöllisyydestä ja toisista huolehtimisesta.

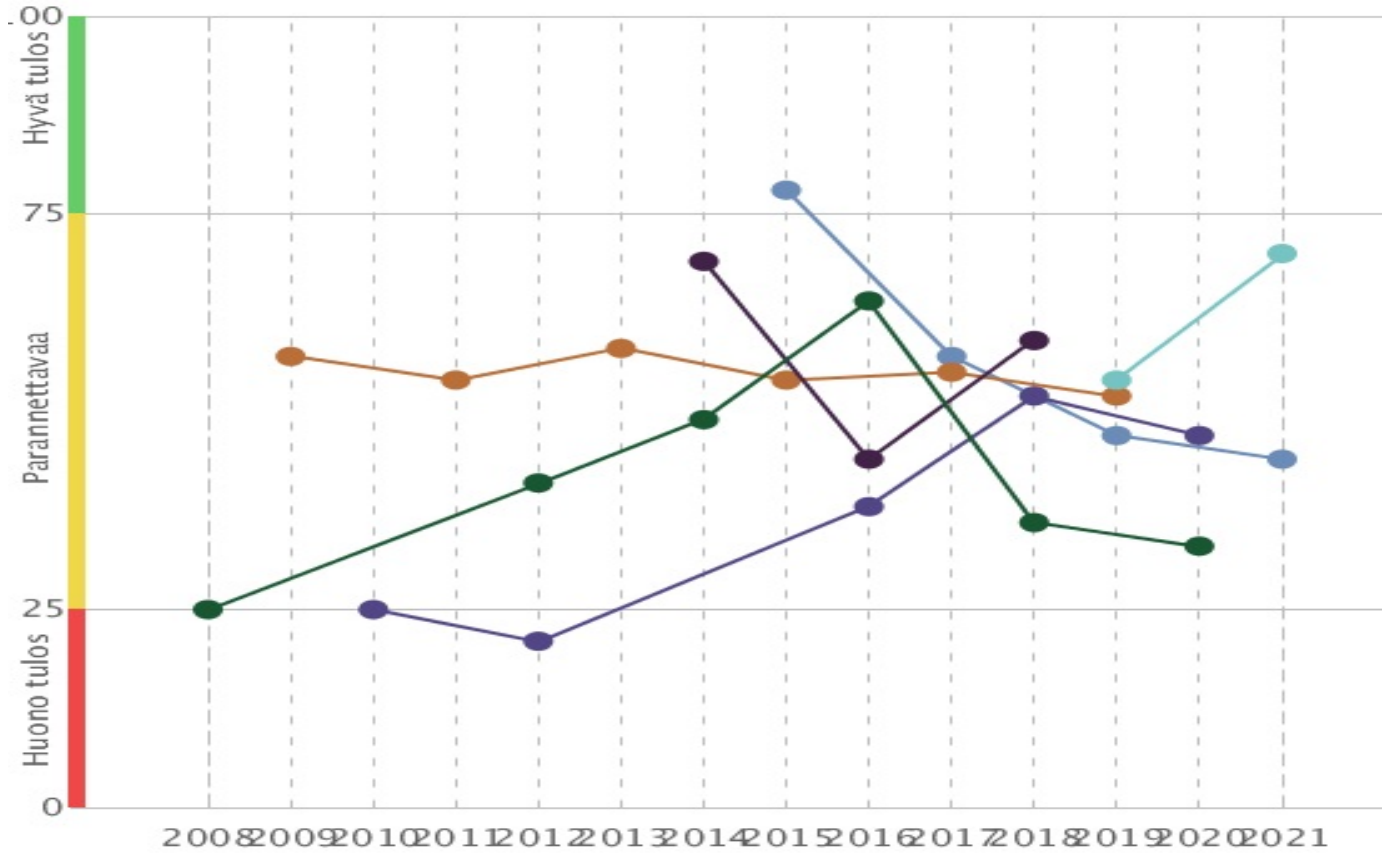
3. TEA-viisarin tiedot

Yleistä

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämä TEA-viisarijärjestelmä (**terveyden edistämisen aktiivisuus**) näyttää kunnan terveydenedistämistyön suunnan. Tulokset jakautuvat seitsemään osioon (sektoriin), joista ammatillisen koulutuksen osalta ei ole Kemijärven tuloksia. Myös lukiokoulutuksen viimeisimmät tiedot puuttuvat. Osiot on mahdollista purkaa vielä yksityiskohtaisempiin tuloksiin, joista tähän on poimittu olennaisimmat seikat. Lisäksi TEA-viisarisivustolta on saatavilla kuntalaisten hyvinvointitietoja, joita myös on otettu tähän Kemijärvi-liitteeseen. Tiedot perustuvat Sotkanet-tietokantaan suomalaisten terveydestä ja hyvinvoinnista.

TEA-viisarin tulokset perustuvat kahden vuoden välein tehtäviin osiokohtaisiin kyselyihin. Vastausten antaminen moniammatillisten ryhmien toimesta on tärkeää seurannan ja vertailutietojen vuoksi. Vastaamattomuus viime vuosien aikana näkyy alla olevasta kuvaajasta. Yleisenä arviona voidaan todeta, että terveyden edistämisen aktiivisuus on Kemijärvellä hyvällä tasolla, vaikkakin toiminnassa on aina parannettavaa ja joka sektorilla.

Kaikki sektorit

Pisteet	Kemijärvi	Koko maa
Kaikki sektorit	47	68
Kuntajohto	44	78
Perusopetus	52	66
Lukiokoulutus	..	66
Ammatillinen koulutus	..	63
Liikunta	47	72
Perusterveydenhuolto	33	65
Kulttuuri	70	66

Kuvaajasta voi tehdä johtopäätöksen, että TEA-viisarikyselyyn ei ole joka kerta vastattu. Mikäli vastaus on annettu ilman moniammatillista arviointia, siinä voi olla tietämättömyydestä johtuva todellisuutta huonompi tulos. Toiminnan yleistä parannettavaa on kaikilla sektoreilla.

Kuntajohto

Kuntajohdon osalta erityistä parannettavaa on terveyden ja hyvinvoinnin seurannassa ja tarveanalyysissä. Parannettavaa on sitoutumisessa, johtamisessa ja osallisuudessa. Voimavarojen osalta on hyvä tulos. Tiedot ovat tuoreimmasta vuoden 2021 kyselystä.

Sotkanetin mukaan väestötietojen osalta Kemijärvellä 19 % 8. ja 9. luokan oppilaista (2021) kokee terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi (koko maa 26 %). Nuorisotyöttömiä 18-24 -vuotiaasta työvoimasta v. 2021 oli 12 % (koko maa 14 %).

Näiden tietojen perusteella tarvetta on terävöittää vastuuta ja eri tahojen rooleja terveyden ja hyvinvoinnin sekä turvallisuuden edistämässä ja huomioida tarveanalyysin merkitys toiminnan suunnittelussa esim. talousarvion valmistelun yhteydessä.

Perusopetus

Perusopetuksen tiedot ovat vuodelta 2019. Ne jakautuvat seuraaviin osiin: sitoutuminen, johtaminen, seuranta ja tarveanalyysi, voimavarat, yhteiset käytännöt, osallisuus, muut ydintoiminnat. Tulokset kaikista näistä ovat kohtalaisen hyviä.

Sotkanetin tilastojen mukaan koulukiusattuna vähintään kerran viikossa 8. ja 9. luokan oppilaista oli 4 % (koko maa 6 %), tupakoivia 8. ja 9. luokan oppilaista 7 % (5 %) ja koululounasta ei syö päivittäin 14 % (34 %).

Johtopäätöksenä olisi tarvetta resursoida lasten ja nuorten harrastuksiin, oppilashuoltoon ja järjestö- ja yhdistystoimintaan.

Lukiokoulutus ja ammatillinen koulutus

Toisen asteen koulutuksesta ei löydy tuoreimpia, vuoden 2020 tietoja.

Liikunta

TEA-viisarikysely on toteutettu liikuntapalvelujen osalta vuonna 2020. Sen perusteella voimavarat ovat erityinen vahvuus Kemijärvellä. Tasaisesti parannettavaa on sitoutumisessa, johtamisessa, seurannassa ja tarveanalyysissä, osallisuudessa ja muissa ydintoiminnoissa. Niitä ovat liikuntaneuvonta, liikkumisryhmät, liikunnan olosuhteisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi, koulupäivän liikuntaa lisäävät toimenpiteet ja ympäristöjohtaminen.

Sotkanetista saatavat tiedot kertovat, että hengästyttävää liikuntaa vapaa-ajalla korkeintaan 1 h viikossa 8. ja 9. luokan oppilaista harrastaa 35 % (koko maa 28 %) ja vastaavasti lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijoista 37 % (26 %).

Liikuntapalvelujen mahdollisuudet kuntalaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen ovat hyvät ja perusteltua on hyödyntää niitä moniammatillisesti ja järjestötoimintaa tukien kaikkien ikäryhmien hyväksi.

Perusterveydenhuolto

Perusterveydenhuollon tiedot ovat vuodelta 2020. Erityistä parannettavaa on seurannassa sekä tarveanalyysissä ja sitoutumisessa. Parannettavaa on johtamisessa ja yhteisissä käytännöissä. Voimavarat, osallisuus ja muut ydintoiminnot ovat keskitasoa, joten niissäkin on parantamisen varaa.

Sotkanetin vuoden 2021 tietojen mukaan tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa 8. ja 9. luokan oppilaista oli 9 % (koko maa 9 %), ylipainoisia 23 % (18 %) ja tupakoi päivittäin 7 % (5 %).

Perusterveydenhuollon osalta voisi korostaa hyvinvointilähetötoiminnan jatkamista, sen kohderyhmän laajentamista nuoriin ja nuoriin aikuisiin sekä sen resursoinnin tukemista.

Kulttuuri

TEA-viisarin kulttuurisektori jakautuu sitoutumiseen, johtamiseen, seurantaan ja tarveanalyysiin, voimavaroihin, osallisuuteen ja muihin ydintoimintoihin. Näiden sisällä on jonkin verran vaihtelua eri näkökulmissa, mutta kaiken kaikkiaan tulokset ovat hyvät. Tiedot ovat vuodelta 2021.

Sotkanetin tietojen mukaan taidetta ja kulttuuria vähintään yhtenä päivänä viikossa 4. ja 5. luokan oppilaista harrastaa taidetta ja kulttuuria 80 % (koko maa 79 %). 8. ja 9. luokan oppilaista vastaava tieto on 40 % (koko maa 50 %) ja lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijoista harrastaa taidetta ja kulttuuria vähintään yhtenä päivänä viikossa 67 % (59 %).

Vapaa-ajan palvelujen muut toiminnot: kansalais- ja musiikkiopisto, nuorisopalvelut, kulttuuripalvelut ja kirjastopalvelut edistävät yleistä hyvinvointia ihan perustoiminnallaankin. Yksinäisyys ja syrjäytyminen ovat nousseet eri tietolähteiden perusteella huomionarvoiseksi haasteeksi, johon em. toiminnot omalta osaltaan ja yhteistyössä yhdistysten kanssa voivat tuoda mm. hanketoiminnalla, uusien palvelumuotojen ja kehittämistyön avulla ratkaisuja.

4. Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden valtionavustus

Alustavien tietojen mukaan kunnilla on mahdollisuus saada erillistä valtionavustusta kuntalaisten hyvinvoinnin edistämisestä. Sen perusteena ovat erilaiset, mitattavat indikaattorit, jotka jakautuvat tietoihin toiminnasta ja tuloksista. Varsinkin prosessi-indikaattoreiden toimintojen toteutuminen on varmistettava ja resursoitava.

Prosessi-indikaattorit:

Vuosittain toteutettava kuntalaisten elintapojen raportointi
 Väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä kuvaavat mittarit
 Hyvinvointi- ja terveystavoitteiden toteutuminen
 Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen asiantuntijuus
 Asiakasraadit tai -foorumit
 Lasten ja nuorten liikunta-aktiivisuuden raportointi
 Seurojen, yhdistysten ja kunnan yhteiskokous
 Kohdennetut liikkumisryhmät lapsille ja nuorille
 Vaikutusten ennakoarviointi (EVA)
 Liikunnan edistämisen poikkihallinnollinen työryhmä
 Kouluympäristön ja -yhteisön tarkastus
 Oppilaiden poissaolot
 Liikuntavälitunnit
 - kirjataan lukuvuosisuunnitelmaan ja toteutetaan liikuntatoimen tuella (?)
 Kouluruokailu-suositus

Tulosindikaattorit:

Kokee terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi, osuus 8. ja 9. luokan oppilaista
 Ylipaino, osuus 8. ja 9. luokan oppilaista
 Koulutuksen ulkopuolelle jääneet 17—24-vuotiaat
 Toimeentulotukea pitkäaikaisesti saaneet 25—64-vuotiaat
 Työkyvyttömyyseläkettä saavat 25—64-vuotiaat
 Kaatumisiin ja putoamisiin liittyvät hoitajakset 65 vuotta täyttäneillä

5. Tavoitteet

Tilannetta on analysoitu vastuualueilla ja sen pohjalta on suunniteltu tavoitteita ja toimenpiteitä, joita on kirjattu vastuualueiden talousarvioteksteihin. Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen toimenpiteitä on tarkennettu lautakunnan hyväksymässä käyttösunnitelmassa. Siihen on sisällytetty myös toimenpiteitä, joiden perusteella kunnalla on tulevaisuudessa mahdollisuus saada ns. HYTE- valtionosuutta.

Talousarvioon kirjatut HYTYETU-tavoitteet:

Tavoite	Toimenpiteet	Arviointimittarit
Kolmannen sektorin toiminnan tukeminen	hyvinvointifoorumit, järjestöyhdyshenkilö	toteutuminen (lkm ja nimeäminen)
TEA-viisarikyselyihin vastaaminen	kyselyihin vastataan moniammatillisesti	tulokset ja tulosten vertailtavuus
HYTE-valtionavustustuen saaminen	HYTE-indikaattoreiden määrittelemien asioiden kirjaaminen ja toteuttaminen	saatu avustus
Päätösten ennakkovaikutusten arvioinnin käyttäminen	käytetään sähköistä EVA-työkalua	päätösten määrä, joissa käytetty

Talousarvioon sisällettyjä tavoitteita, TEA-viisareiden osoittamista kehittämistarpeista nousevia tavoitteita ja esim. Sotkanetin antamien tietojen pohjalta nousevia kehittämistarpeita kertyy paljon. Kaikkea ei ole mahdollista toteuttaa heti ja yhtä aikaa. Toisaalta monet, eri tahojen yksittäiset toimenpiteet muodostavat kokonaisuuden, jolla on merkitystä ja vaikuttavuutta. Talousarvion tavoitteiden lisäksi toiminnassa on syytä korostaa valtionavustuksen kriteereitä, että niitä asioita resursoidaan ja edistetään. Lisäksi muiden lähteiden perusteella nousevia erityisiä tavoitteita on syrjäytymisen ja yksinäisyyden vähentäminen ja ennaltaehkäiseminen, henkisen hyvinvoinnin ja jaksamisen tukeminen sekä ympäristöturvallisuus.

6. Yhteenveto

Vuoden 2022 talousarvioon kirjatut tavoitteet ovat perusteltuja eri lähteiden perusteella. Kolmannen sektorin toiminnan tukeminen edistää kuntalaisten hyvinvointia laajasti. TEA-viisarikyselyin vastaaminen on välttämätöntä vertailutiedon saamiseksi. Päätösten ennakkovaikutusten arvioinnissa on tärkeää muistaa hyvinvoinnin edistämisen näkökulma. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen valtionavustustuen eri toimenpiteiden toteuttaminen toisaalta edistää kuntalaisten hyvinvointia ja mahdollistaa erillisen valtionavustuksen maksimoimisen.

Mahdollisuuksia ja voimavaroja näyttäisi olevan Kemijärvellä. On olennaista, että yksittäiset, pienetkin asiat saavat huomiota, niitä vastuutetaan, ne kirjataan eri suunnitelmiin, ne toteutetaan, niistä raportoidaan ja keskustellaan laajasti. Näitä suunnitelmia ovat esim. talousarvio, käyttösuunnitelma, lukuvuosisuunnitelma. Raportointia ovat mm. toimintakertomus, TEA-viisarikyselyt ja Sotkanetin tiedot.

Lista asioista, joita kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden sekä turvallisuuden edistämiseksi voidaan tehdä, on pitkä, mutta yksittäistenkin asioiden korjaaminen parantaa niin yksittäisten ihmisten kuin yhteisönkin hyvinvointia.